



ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ **ERSA**

ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ (RSAI, ERSA)

“Οικονομική Κρίση και Πολιτικές Ανάπτυξης και Συνοχής”

10ο Τακτικό Επιστημονικό Συνέδριο ,
Θεσσαλονίκη, 1 – 2 Ιουνίου 2012

Συνδιοργάνωση

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης:

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Μετανάστευση, Παλιννόστηση και Περιφερειακή Ανάπτυξη: Η Περίπτωση Αλβανίας – Ελλάδα.

Χρήστος Νίκας,
Αναπληρωτής Καθηγητής
Τμήμα Βαλκανικών Σπουδών,
Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
e-mail: xnikas@uowm.gr

1. Εισαγωγή

Από τη δεκαετία του 1990 και μέχρι σήμερα οι Αλβανοί αποτελούν τη μεγαλύτερη εθνική ομάδα των αλλοδαπών που ζουν στην Ελλάδα (άνω του 50%).. Σύμφωνα με τις “προ της κρίσης” ενδείξεις στην πλειοψηφία τους, έχουν επιλέξει να παραμείνουν στην Ελλάδα για πολλά χρόνια ή ακόμα και μόνιμα. (Nikas & Aspasiou, 2011, σσ 287-302).

Η εκτίναξη της ανεργίας στην Ελλάδα σε επίπεδα άνω του 20% σαφώς επηρέασε και τους μετανάστες με αποτέλεσμα να είναι ορατές οι τάσεις για μαζική παλιννόστηση τους. Η παλιννόστηση αυτή θα έχει και μια περιφερειακή διάσταση, όπως ακριβώς είχε και η μετανάστευση.

Ο κύριος όγκος των Αλβανών μεταναστών προς την Ελλάδα, προήλθε από το Νοτιοανατολικό τμήμα της χώρας (κυρίως τους Άγιους Σαράντα και την Κορυτσά) (Zezza et.al., 2005, σ. 187). Όσον αφορά την εγκατάστασή τους στην Ελλάδα, σύμφωνα με τον Κοτζαμάνη (ΙΜΕΠΟ, 2008, σ. 24) οι Αλβανοί δείχνουν μια προτίμηση προς τις «όμορες» περιοχές (Ηπειρος, Ιόνια νησιά), τις τουριστικά αναπτυγμένες περιοχές των Κυκλάδων και των Δωδεκανήσων και στον αναπτυξιακό άξονα που συνδέει την Πάτρα και την Κασσάνδρα.

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση της περιφερειακής διάστασης της τρέχουσας κρίσης πάνω στους Αλβανούς μετανάστες που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα.

2. Μια θεωρητική προσέγγιση

Η μετανάστευση είναι επιλεκτική διαδικασία και επηρεάζει την ανάπτυξη των περιφερειών μιας χώρας σε διαφορετικό βαθμό ανάλογα με το αν αυτές «κερδίζουν» ή «χάνουν» από τη μετανάστευση. (Klaaassen & Drew, 1973). Σύμφωνα με τη Νεοκλασική Θεωρία, η εξωτερική, όπως και η εσωτερική μετανάστευση, μπορεί να λειτουργήσει υπό προϋποθέσεις, ως παράγοντας άμβλυνσης των περιφερειακών ανισοτήτων τόσο στις χώρες προέλευσης όσο και στις χώρες υποδοχής των μεταναστών. (Balassa (επ.), 1975, σ.186).

Η παλιννόστηση μπορεί επίσης να επηρεάσει την περιφερειακή ανάπτυξη. Το πώς θα την επηρεάσει θα εξαρτηθεί από το κατά πόσο οι μετανάστες θα επιστρέψουν στις περιφέρειες απ' όπου έφυγαν και από το αν τα μεταναστευτικά εμβάσματα κατανομηθούν στις περιφέρειες της χώρας προέλευσης των μεταναστών κατά τρόπο ανάλογο με αυτόν που «στρατολογήθηκε» η μετανάστευση. Υπάρχει ο κίνδυνος κάτι τέτοιο να μην γίνει και να επωφεληθούν των εμβασμάτων κυρίως τα μεγάλα αστικά κέντρα, ιδίως αν οι παλιννοστούντες στραφούν μονομερώς στην αγορά κατοικιών στις μεγάλες πόλεις ελλείψει εναλλακτικών επενδυτικών ευκαιριών (Νίκας, 1991, σ. 234).

Ακόμα και αν η μετανάστευση έχει αρνητικές περιφερειακές επιπτώσεις για τη χώρα προέλευσης των μεταναστών μέσω της κατανομής της «στρατολόγησης» της για τον πληθυσμό και (κυρίως) το εργατικό δυναμικό, οι επιπτώσεις αυτές μπορούν να αμβλυνθούν κατά τη διαδικασία της παλιννόστησης. Απαραίτητη προϋπόθεση για κάτι τέτοιο είναι βέβαια οι παλιννοστούντες να επιλέξουν να εγκατασταθούν στις περιφέρειες απ' όπου έφυγαν. Συχνά όμως οι παλιννοστούντες καταλήγουν στα μεγάλα αστικά κέντρα της πατρίδας τους (Kayser, 1977, σσ.151-2), με αποτέλεσμα η όλη διαδικασία μετανάστευσης-παλιννόστησης να ενισχύει την αστικοποίηση. Η απόφαση αυτή των παλιννοστούντων συχνά οφείλεται στο ότι αυτοί συχνά επιλέγουν να εγκατασταθούν σε περιοχές όπου το επίπεδο και ο ρυθμός της ζωής προσομοιάζει με τα αντίστοιχα των περιοχών όπου διέμεναν ως μετανάστες (King (επ.), 1986, σσ. 133-5). Αυτός είναι και ο βασικός λόγος που οι αγροτικές και οι ημιαστικές περιοχές δεν κατορθώνουν να προσελκύσουν σημαντικό μέρος του πληθυσμού που «χάνουν» κατά τη μετανάστευση.

Για τις χώρες υποδοχής, η περιφερειακή αποτίμηση του φαινομένου εξαρτάται από το κατά πόσο η εισροή των μεταναστών συνέβαλλε στην επίλυση του προβλήματος των βραχυχρόνιων ελλείψεων σε εργατικό δυναμικό. Κατά ανάλογο τρόπο, η παλιννόστηση μπορεί να τους δημιουργήσει προβλήματα μόνο αν προκαλέσει τέτοιου είδους βραχυχρόνιες ελλείψεις και ανισορροπίες.

3. Η Κρίση της Ελληνικής Οικονομίας και οι Επιπτώσεις για τους Μετανάστες

Η κρίση της Ελληνικής οικονομίας έπληξε και την αγορά εργασίας με αποτέλεσμα σε διάστημα τριών μόλις ετών το ποσοστό ανεργίας να υπερδιπλασιαστεί.. Μέχρι την έλευση της κρίσης το ποσοστό ανεργίας των αλλοδαπών στην Ελλάδα ήταν χαμηλότερο αυτού των Ελλήνων, ενώ των Αλβανών ήταν χαμηλότερο του μέσου όρου των αλλοδαπών. Όπως φαίνεται στον πίνακα 1, στα έτη 2010 και 2011 το ποσοστό ανεργίας των αλλοδαπών στην Ελλάδα είναι πλέον υψηλότερο αυτού των Ελλήνων και των Αλβανών ακόμα υψηλότερο.

Πίνακας 1

Η ανεργία των Αλβανών, του συνόλου των αλλοδαπών, των Ελλήνων και του συνόλου του εργατικού δυναμικού της Ελλάδας (2005-2011) (σε %)

Ομάδα/Έτος	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Αλβανοί	8,0	6,6	7,6	6,4	9,4	15,3	21,4
Αλλοδαποί	8,1	7,5	8,0	6,3	9,8	14,3	18,0
Έλληνες	9,7	8,8	8,1	7,2	8,8	11,6	16,2
Σύνολο	9,6	8,8	8,1	7,2	8,9	11,8	16,3

Πηγές: α. Γ.Γ. ΕΛ.ΣΤΑΤ., ΕΕΔ, διάφορα έτη.

β. Υπολογισμοί του συγγραφέα

Μέχρι το πρώτο τρίμηνο του 2009 η συμμετοχή των μεταναστών στην απασχόληση ήταν μεγαλύτερη από το συμμετοχή τους στην ανεργία (IN.E., 2010, σ 221) γεγονός που σημαίνει ότι οι μετανάστες είχαν αναλογικά περισσότερη απασχόληση και λιγότερη ανεργία απ' ότι οι Έλληνες. Έκτοτε η συμμετοχή τους στην ανεργία είναι υψηλότερη.

Οι εξελίξεις αυτές δικαιολογούνται και σε περιφερειακό επίπεδο. Μέχρι το 2007 σε περιφέρειες που προτιμούσαν ως τόπο εγκατάστασης και εργασίας οι Αλβανοί όπως η Ήπειρος, η Αττική, η Κρήτη και το Π.Σ. Θεσσαλονίκης, το ποσοστό ανεργία των μεταναστών ήταν χαμηλότερο αυτού των Ελλήνων. Από το 2009 η κατάσταση αντιστράφηκε.

Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι η κρίση έπληξε με δριμύ τρόπο τους ξένους μετανάστες στην Ελλάδα και με δριμύτερο τους Αλβανούς. Το μακροοικονομικό περιβάλλον δείχνει ότι στοιχειοθετούν παράγοντες «απόθησης» για τους Αλβανούς μετανάστες και ότι φαίνεται να πλησιάζει η στιγμή της μαζικής παλιννόστησης τους.

4. Τα Ευρήματα της έρευνας πεδίου

Η έρευνα πεδίου διεξήχθη στο διάστημα Δεκεμβρίου 2011-Μαρτίου 2012. Το δείγμα αποτελείται από εκατόν εβδομήντα οχτώ (178) άτομα. Οι περισσότεροι από τους ερωτηθέντες διαμένουν σε κάποια πόλη (73%). Εννιά στους δέκα συνοδεύονται από οικογένεια τους, ενώ επτά στους δέκα εργάζονται. Από αυτούς που εργάζονται, το 14.96% απασχολείται στον τομέα της γεωργίας και της κτηνοτροφίας, το 22.83% στον τομέα των κατασκευών, μόλις το 9.45% απασχολείται στον τουρισμό, το 16.54% απασχολείται στον τομέα της βιοτεχνίας και της βιομηχανίας.

Οι 140 από τους 178 ερωτηθέντες, διαθέτουν ασφάλιση, εκ των οποίων το 77.14% στο ΙΚΑ, το 17.86% στον ΟΓΑ, 2,14% στο ΤΑΞΥ και 2,86% στο ΤΕΒΕ. Το 29.21% δήλωσε μηνιαίο εισόδημα έως 250 ευρώ και το 28.65% έως 500 ευρώ (το 57.86% ως 500 ευρώ). Το 24.16% δήλωσε εισόδημα από 500-750 ευρώ, το 11.80% των ερωτηθέντων 750- 1000 ευρώ, ενώ μόνο το 6.18% είχε εισόδημα πάνω από 1000 ευρώ. Στην ερώτηση για το αν υπάρχει κάποιο τμήμα του μηνιαίου εισοδήματος που αποταμιεύεται, μόνο οι 63 ερωτηθέντες απάντησαν θετικά. Το 58.73% αυτών των ανθρώπων δήλωσε ότι το ποσό αποταμίευσης περιορίζεται μόνο στο 10% του μηνιαίου εισοδήματος τους.

Οι περισσότεροι θα επέλεγαν να αποταμιεύσουν τα χρήματα τους, στις Ελληνικές τράπεζες. Σκέφτονται να επενδύσουν τις αποταμιεύσεις τους και οι περισσότεροι προκρίνουν τη γεωργία-κτηνοτροφία και τις κατασκευές, ενώ λιγότεροι προτιμούν τον τουρισμό και τη βιοτεχνία. Στην ερώτηση για το ενδεχόμενο να επιστρέψουν στην πατρίδα τους λόγω της κρίσης, οι απαντήσεις ήταν σχεδόν μοιρασμένες. 76 άτομα απάντησαν θετικά, ενώ 73 ήταν αυτοί που απάντησαν όχι στην ερώτηση. Σχετικά με τις αιτίες που θα τους οδηγήσουν στην παλιννόστηση, το 91.06% πιστεύει ότι θα είναι η ανεργία και το 8.94% πιστεύει το κόστος ζωής στην Ελλάδα. Αν και οι περισσότεροι θα επιθυμούσαν να απασχοληθούν στην περιοχή προέλευσης τους αφού παλιννοστήσουν, λίγοι είναι αισιόδοξοι ότι θα τα καταφέρουν και οι περισσότεροι πιστεύουν ότι τελικά θα απορροφηθούν στα Τίρανα ή σε κάποιο άλλο μεγάλο αστικό κέντρο.

Στην τελευταία ερώτηση σχετικά με το ποιους τομείς της οικονομίας θα ασχοληθούν οι Αλβανοί που θα επαναπατριστούν, προκύπτει πως το 47.65% των ερωτηθέντων πιστεύουν ότι θα είναι κυρίως η Γεωργία – Κτηνοτροφία, χωρίς να αποκλείουν όμως ότι θα υπάρχει παράλληλη ενασχόληση με τους υπόλοιπους τομείς. Το 30.20% θεωρεί ότι θα είναι ο τομέας των κατασκευών, το 2.01% ο τουρισμός και το 6.04% η βιοτεχνία.

5. Συμπεράσματα

Από την ανάλυση που προηγήθηκε προκύπτει ότι η κρίση δημιούργησε ένα περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύχθηκαν ισχυρές δυνάμεις απώθησης των μεταναστών. Το πώς το περιβάλλον αυτό επηρέασε τις προθέσεις των Αλβανών μεταναστών για παλιννόστηση φαίνεται στον πίνακα 2 που συνοψίζει τα ευρήματα τριών ερευνών πεδίου στις οποίες συμπεριλήφθηκε ερώτημα σχετικό με την πρόθεση των Αλβανών μεταναστών να παλιννοστήσουν. Τεχνικά απόλυτα συγκρίσιμες ήταν οι έρευνες του 2008 και του 2012.

Στη μελέτη του 2008 που προηγείται της έλευσης της κρίσης στην Ελλάδα, φαίνεται ότι η πλειοψηφία των Αλβανών έχει επιλέξει τη μόνιμη εγκατάσταση στην Ελλάδα. Στη μελέτη του 2012 φαίνεται ότι το ποσοστό αυτών που πρόκειται να παλιννοστήσουν έχει διπλασιαστεί.

Πίνακας 2

Η Εξέλιξη των Προθέσεων των Αλβανών Μεταναστών για Παλιννόστηση ή Παραμονή τους (σε %)

Πρόθεση	Μελέτη 2005	Μελέτη 2008	Μελέτη 2012
Παλιννόστηση	54,5	26,0	51,0
Παραμονή	21,1	70,0	49,0
Αναποφάσιστοι	24,5	4,0	0,0

Πηγές: α) DeZwager κ.α., 2005

β) Nikas & Aspasios, 2011, σ 298

Είναι απορίας άξιο είναι το γιατί οι μισοί επιλέγουν να παραμείνουν. Αυτό που θα πρέπει να έχουμε υπόψη μας είναι ότι ήδη έχει συντελεστεί σε σημαντικό βαθμό η παλιννόστηση αυτών που διέμεναν και εργάζονταν παράνομα (χωρίς άδεια) στην Ελλάδα. Η αποτύπωση των διαθέσεων για παλιννόστηση αναφέρεται επομένως στους νόμιμους Αλβανούς μετανάστες.

Η επιφυλακτικότητα των Αλβανών μεταναστών οφείλεται στα εμπόδια που υπάρχουν ως προς την παλιννόστηση τους και συγκεκριμένα:

1. Η οικονομική κατάσταση στην Αλβανία δεν είναι ευνοϊκή. Ο προσδοκώμενος ρυθμός οικονομικής προόδου είναι πλέον της τάξης του 0,5% για το 2012, έναντι της αρχικής εκτίμησης για 3% (IMF, 2012). Επομένως παρά τις δυνάμεις “απόθησης” πλέον από την Ελλάδα, δεν υπάρχουν αντίστοιχες δυνάμεις “έλξης” από την Αλβανία ώστε να πάρει η παλιννόστηση μαζικά χαρακτηριστικά.

2. Ο βραχυπρόθεσμος στόχος για αναζήτηση απασχόλησης στην Αλβανία, αντιστρατεύεται το μακροπρόθεσμο στόχο της επίτευξης της ιδιότητας του μακροχρόνιου μετανάστη στην Ελλάδα. Σύμφωνα με την Ελληνική νομοθεσία κάποιος μπορεί να αποκτήσει την ιδιότητα αυτήν και τα προνόμια που συνεπάγεται, μόνο μετά από μια περίοδο αδιάκοπης παραμονής στην Ελλάδα.
3. Οι περισσότεροι από τους Αλβανούς μετανάστες, πέτυχαν την οικογενειακή επανένωση, έχουν αποκτήσει ιδιόκτητο σπίτι και τα παιδιά τους έχουν μεγαλώσει ή και γεννηθεί στην Ελλάδα. Η απόφαση να μετακινηθούν επομένως από μια πόλη της Ελλάδας σ' ένα χωριό της Αλβανίας δημιουργεί ανυπέρβλητα προβλήματα. Υπό τις συνθήκες αυτές η οικογενειακή επανένωση καταλύεται και κάποια μέλη της οικογένειας μεταναστεύουν προς την ίδια την πατρίδα τους προς αναζήτηση προσωρινής απασχόλησης.

Στο περιφερειακό επίπεδο τώρα, η όποια παλιννόστηση σημειωθεί από τις Ελληνικές περιφέρειες δεν θα πρέπει να θεωρηθεί μόνιμη απώλεια σε εργατικό δυναμικό. Η γεωγραφική εγγύτητα των Αλβανικών περιοχών προέλευσης με τις Ελληνικές περιοχές προορισμού διασφαλίζει ότι μπορούμε εύκολα να επανέλθουμε στην προτεραιά κατάσταση όταν το επιτρέψουν οι οικονομικές συνθήκες.

Για την Αλβανία, από τα ευρήματα της έρευνας πεδίου φαίνεται ότι μεγάλης κλίμακας παλιννόστηση θα διευρύνει μάλλον παρά θα μείωνε τις περιφερειακές ανισότητες. Υπό τις συνθήκες αυτές, η καθυστέρηση στη λήψη οριστικής απόφασης για παλιννόστηση είναι πιθανά προς το συμφέρον και των μεταναστών και των δυο εμπλεκομένων χωρών.

6. Αναφορές

1. Balassa B. (επ.), (1975), *European Economic Integration*, George Allen & Unwin Ltd., London.
2. De Zwager N., Gedeshi I., Germenji E., Nikas C., (2005). *Competing for remittances*, Tirana, IOM.
3. IMF (International Monetary Fund), (2012), *Country Report, Albania*, Washington, IMF
4. IN.E. (Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ) (2010), *Η Ελληνική Οικονομία και η Απασχόληση*, INE, Αθήνα
5. Klaaassen L.H. and P. Drew, (1973), *Migration Policy in Europe: A Comparative Study*, Saxon House, Netherlands
6. Kayser B., (1977), *Manpower Movements and Labour Market*, Paris, OECD.

7. King R., (επ.), (1986), *Return Migration and Regional Development*, Croom Helm, London
8. Κοτζαμάνης Β., (2008), Οι Αλλοδαποί στην Ελλάδα. Μια Πρώτη ανάλυση της Γεωγραφικής τους Διασποράς και της Συμβολής τους στις Πληθυσμιακές Μεταβολές της Τελευταίας Δεκαετίας, ΙΜΕΠΟ (Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής), *Μετανάστευση στην Ελλάδα*, ΙΜΕΠΟ, Αθήνα σσ 12-37
9. Nikas C., (1991), *The Movements of Labour from Greece to the E.C. Countries in the Period After the End of World War II*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο του York, Η.Β.
10. Nikas C, D Aspasio, (2011), The Changing Characteristics and the Maturity of the Albanian Emigration to Greece, *Journal of Balkan and Near-Eastern Studies*, vol13, No 3, 287-302.
11. Zezza A., C. Carleto & B. Davis, (2005), Moving Away from Poverty,: A Spatial Analysis of Poverty and Migration in Albania, *Journal of Southern Europe and the Balkans*, Vol.7, No.2. 175-94